

DACORUM FRATRUM ÎN INSCRIPTIA LUI TIB. PLAUTIUS SILVANUS
AELIANUS (CIL, XIV, 4126 = ILS, 986 = *Inscr. Italiae*, IV, 1², 125)

Unul dintre documentele epigrafice de mare însemnătate pentru istoria provinciei Moesia, în anii guvernării lui Tib. Plautius Silvanul Aelianus, este inscripția *elogium* a acestuia de pe mausoleul familiei Plautia de la Tibur. Inscripția este cu atât mai valoroasă cu cât ea compensează, într-o oarecare măsură, pierderea cărții a XVII-a din *Annales* al istoricului Tacitus, pentru anii de sfârșit ai împăratului Nero¹. Se știe acum, că guvernarea provinciei Moesia, din partea lui Aelianus, a avut loc în anii 56/57–66/67², ar activitatea acestuia, în fruntea provinciei, a fost pe scurt cuprinsă în r. 8–26, 28–34 a elogiului epigrafic, deci ocupă cea mai mare parte din textul întregii inscripții.

Rezumăm activitatea acestuia în Moesia, așa cum se desprinde din rindurile inscripției : r. 8–13, a mutat mai bine de 100.000 de *Transdanuviani* în provincia Moesia ; r. 13–15, a oprit invazia dinspre răsărit a sarmaților ; r. 16–18, a adus regi necunoscuți ori dușmani pe malul Dunării, pentru a se închina steagurilor romane ; r. 18–20, a înapoiat regilor bastarnilor, roxolanilor pe fiii lor și ai dacilor pe frații lor³ ; r. 20–21, de la unii a luat ostateci ; r. 21–22, a statornicit pacea și a lărgit liniștea provinciei⁴ ; r. 23–24, a impus regelui sciților să renunțe la asediul cetății Chersones ; r. 25–26, a trimis, din Moesia la Roma, o mare cantitate de griu. Nu deținem dovada că aceste *res gestae* au fost consemnate în strictă ordine cronologică, cum s-ar crede⁵, ci mai probabil că ele au fost grupate după caracteristica acțiunii.

Există astăzi o literatură relativ abundentă privind guvernarea Moesiei de către Tib. Plautius Silvanus Aelianus, guvernare cunoscută exclu-

¹ D. M. Pippidi, *Contribuții la istoria veche a României*, 1967², p. 288.

² D. M. Pippidi, *op. cit.*, p. 299–301 ; cf. B. E. Thomasson, *Laterculi praesidium. Moesia, Dacia, Thracia*, Göteborg, 1977, p. 5.

³ În felul acesta au înțeles r. 18–20 majoritatea celor ce s-au preocupat de studierea documentului.

⁴ Cf. D. M. Pippidi, *op. cit.*, p. 287 și urm.

⁵ Cf. D. M. Pippidi, *op. cit.*, p. 287 și urm. ; R. Vulpe, *Din istoria Dobrogei II. Romanii la Dunărea de Jos*, București, 1968, p. 55 și urm. După C. Patsch, (cf. nota 13) toate cele menționate de inscripție în vremea guvernării lui Aelianus țin de un singur mare eveniment și sînt acțiuni separate.

siv pe baza acestei inscripții și a orotesiei lui Manius Laberius Maximus, pentru cetatea Histria, din anul 100⁶. Acolo însă unde, acțiunile guvernatorului nu reies îndeajuns de clar, sînt cele din r. 18–20, *regibus Bastarnarum et Roxolanorum filios, Dacorum fratrum (sic) captos aut hostibus ereptos remisit*. V. Pârvan, ca și alți învățați, a tradus: „el a trimis înapoi regilor bastarnilor și roxolanilor pe fiii lor prinși ori luați înapoi de la dușmanii lor, iar regilor dacilor pe frații lor”⁷. Datorită lacunismului de care a dat dovadă redactorul, textul epigrafic apare echivoc și se pretează la sensuri ori explicații diferite. Astfel, nu reiese dacă *regibus*, care este colectiv, se referă la cite un singur rege al bastarnilor, la cite un singur rege al roxolanilor și la cite un singur rege al dacilor, deși fiecare din aceste trei popoare puteau să stea sub conducerea a doi sau chiar mai mulți regi.

O a doua dificultate prezintă cuvîntul *captos*, prin care se înțelege „cei prinși”, „cei căzuți în captivitate”. Dar cine erau aceștia? Fiii regilor bastarnilor sau ai roxolanilor sau „frații” (așa s-a tradus *fratrum*) regelui (sau ei regilor) dacilor? Dar în ce fel de captivitate au căzut ei, într-o captivitate romană sau captivitate barbară? Sau care dintre ei au căzut în captivitate romană și care în captivitate barbară? S-a considerat totuși că ar fi mai curînd o captivitate romană decît una barbară. În ce privește pe bastarni și roxolani, fiind vorba de fii regali, aceștia ar trebui să se găsească nu într-o stare de captivitate ci mai curînd într-o condiție de zălogire, deci nu *căpti* ci *obsides*.

O a treia dificultate este cauzată de cuvintele imediat următoare, *hostibus ereptos* „smulși de la dușmani”. De data aceasta este clar că redactorul relata despre cei căzuți nu într-o captivitate romană ci într-o captivitate barbară și numai în urma intervenției sau a stăruințelor lui Aelianus, aceștia sînt înapoiți familiilor lor regale. Dar din nou ne găsim în situația dinainte: cine au fost cei căzuți în captivitatea dușmană? Fiii regilor bastarnilor, ai roxolanilor sau „frații” regelui (sau regilor) dacilor? Tot acum se pune întrebarea, cine erau *hostes* „dușmanii” și pentru care dintre cele trei neamuri⁸?

În ce privește dușmanii romanilor, numele acestora se cunoaște din r. 13–15 (*motum orientem Sarmatarum*), deci ei sînt sarmații răsăriteni. Sau acești sarmați de la răsărit, nu pot fi alții decît tot roxolanii din r. 19 al inscripției⁹, căci mai la răsărit de roxolani, nu se cunosc alți sarmați, iar alanii, cei mai dinspre răsărit, nu intrau în grupul iranian al sarmaților. Se exclud și iraniienii din Crimeia, căci aceștia, în inscripție, poartă numele arhaic de sciți (r. 23–24). Așadar, în urma unui război necunoscut din alte documente, a căzut în captivitatea romană și un fiu al regelui

⁶ V. Pârvan, *ARMSI*, XXXVIII, 1916, p. 558 și urm.; *Ann.Ep.*, 1919, 10, D. M. Pippidi, *op. cit.*, p. 372, 538; R. Vulpe, *op. cit.*, p. 51.

⁷ V. Pârvan, *Începuturile vieții romane la Gurile Dunării*, ediție îngrijită de R. Vulpe, București, 1974², p. 61–62; *idem*, *Getica. O protoistorie a Daciei*, București, 1926, p. 103; D. M. Pippidi, *op. cit.*, p. 312.

⁸ R. Vulpe, *op. cit.*, p. 56, „probabil sarmați și sciți”.

⁹ D. M. Pippidi, *op. cit.*, p. 313, „prin *Sarmatae* avem a înțelege *Roxolani*.”

roxolanilor (sau mai mulți fii). În legătură cu această nereușită invazie a sarmaților, se pun și îngroparea a două tezaure monetare de pe cuprinsul Daciei¹⁰. Totuși războiul sarmatic, deși terminat cu biruința lui Aelianus, nu va pune însă capăt tendințelor roxolanilor de a nu se apropia de Gurile Dunării, așa încît, la numai un an sau doi (anii 68/69), aceștia vor ataca limes-ul Dunării și chiar vor trece marile fluviu spre a jefui teritoriul roman¹¹.

Referitor la fiul (sau fiii) regelui bastarnilor, este mai dificil să ne dăm seama în care captivitate a putut ajunge. Este posibil, ca în urma pătrunderii spre apus a sarmaților roxolani aceștia să fi întâmpinat o serioasă rezistență din partea poporului atît de războinic al bastarnilor, ceea ce ar fi dus totuși la înfrîngerea lor și la căderea în prizonierat al unui număr de luptători, printre cei nobili aflîndu-se și cel puțin o odraslă regală. Dar, ținînd seama și de faptul că bastarnii nu ar fi refuzat prilejul unui atac înspre hotarele vecinilor daci și înspre frontiera romană a Dunării, cum au făcut-o în anul 29 î.e.n.¹², nu se exclude atunci nici eventuala colaborare a acestora cu sarmații roxolani și deci căderea într-o captivitate romană¹³. Fiii sau fiul regelui roxolanilor vor fi atunci eliberați din captivitatea romană datorită clemăției lui Tib. Plautius Silvanus Aelianus, iar fiii sau fiul regelui bastarnilor vor fi eliberați fie din captivitatea sarmatică fie din captivitatea romană de același Aelianus.

În ce privește însă pe daci, situația lor pare a fi mai clară, dacă avem în vedere că dușmanii romanilor au fost sarmații roxolani, poate ajutați de bastarni, dar mai puțin sigur și de daci. Se poate atunci mai curînd admite că dacii au căzut nu într-o captivitate romană, ci într-o altă captivitate.

¹⁰ M. Macrea, I. Berciu, *Apulum I*, 1939-1943, p. 197 și urm.

¹¹ Fl. Josephus, *Bell. Jud.*, VII, 89-93; Tacitus, *Historiae I*, 79, 1-5.

¹² Titus Livius, *Periochae*, CXXXIV; Dio Cassius, *LI*, 23, 2, 5.

¹³ După L. Halkin, *Antiquité classique*, III, 1934, p. 145, ar fi o altă campanie a lui Aelianus, deosebită de cea împotriva sarmaților de la răsărit, dar într-o regiune situată mai la răsărit de sarmați, campanie ce s-ar fi soldat cu același succes; C. Patsch, *Aus 500 Jahren vorrömischer und römischer Geschichte Südosteuropas. Beiträge zur Völkerkunde von Süd-osteuropa*, V, 1, Viena, 1932, p. 165, reconstituie evenimentele sub aspectul unui război al romanilor în momentul cînd dispunea de puține trupe și siliți fiind să lupte cu o puternică coaliție. După istoricul vienez totul ar fi început cu o puternică invazie a sarmaților care ar fi afectat pe roxolani, bastarni și daci, părți din aceste popoare alăturîndu-se agresorului, cu care însă mai tîrziu s-au aflat în tabere vrăjmașe. Atunci Aelianus, ar fi venit în ajutorul celor atacați, învingînd atît pe sarmați, cit și pe aliații lor, iar căpeteniile lor ajung în captivitate romană. Ar fi urmat încheierea unei păci solemne pe malul drept al Dunării și tot acolo și atunci ar fi putut să aibă loc adorarea stîndardelor romane (r. 16-18) din partea regilor sarmați și a aliaților lor, dușmanii Romei, ca și restituirea din partea sarmaților a prizonierilor printre care fiii și frații regilor roxolanilor, bastarnilor și dacilor. Aelianus, la rîndul său, a înapoiat prizonierii sarmaților și a altor popoare, care însă vor fi obligați să dea ostateci. Tot acum, peste 100.000 de *Transdanuviani*, (ar fi supușii Romei), a căror patrie devenise puțin încăpătoare din cauza noilor veniți, au fost stabiliți de romani la sudul Dunării.

Această iscusită relatare din partea lui C. Patsch nu este decît o ipotetică reconstituire a unor evenimente despre care sîntem lipsiți de dovezi pe atît de sigure pe cît ar vrea avea să le invoce ingeniosul istoric vienez.

Cine puteau fi însă, la această dată, dușmanii dacilor ? Puteau fi atît roxolanii cît și **bastarnii ; nici romanii nu pot fi excluși**. Deținem însă dovada sigură, că dușmanii dacilor, în acei ani, după cum reiese din Pliniu, *Nat. Hist.*, IV, 12, (25), 80, erau sarmații iazygi, stabiliți de cîtiva ani în Cimpia Tisei. Dar pe de altă parte, este mai greu de admis ca un guvernator al Moesiei să fi intervenit într-un conflict extern ce nu cădea în raza lui de activitate, ci, mai curînd, o asemenea acțiune era de competența guvernatorului Pannoniei.

O altă posibilitate ar fi, ca într-un fel, cele trei neamuri, bastarnii, roxolanii și dacii, să se fi consdeirat între ei *hostes* „dușmani”, „rivali” și, în mod periodic, pe picior de război sau chiar în continue conflicte, pînă la intervenția lui Aelianus.

Acest lucru s-ar deduce din r. 21–22, după ce în r. 20–21 ni se spune *ab aliqui eorum opsides accepit* „de la unii dintre aceștia a primit ostateci”, continuă : *per quem (sic) pacem provinciae et confirmavit et protulit* „prin aceasta el a întărit pacea provinciei și a lărgit liniștea împrejurul ei”, după cum a încercat V. Pârvan să interpreteze aceste două rînduri de text¹⁴, de altminteri încă rămînînd sub semnul discuției verbul *protulit*¹⁵. Este deci mai curînd de admis că guvernatorul Moesiei a depus toată stăruința pentru a impune liniștea printre popoarele de la nordul Dunării moesice și astfel obligîndu-le de a se considera popoare cliențelare și aliate ale romanilor.

Intenția noastră este de a ne opri asupra cuvintelor *Dacorum fratrum* din r. 19, care, după părerea noastră, nu au fost încă clarificate. Cele două cuvinte se leagă de cuvîntul *regibus* din rîndul precedent, deci trebuie să alegem între (*regi*) *Dacorum fratrum... remisit* „a înapoiat regelui dacilor pe frații lui” sau (*regibus*) *Dacorum fratrum... remisit* „a înapoiat regilor dacilor pe frații lor”. Th. Mommsen consideră că este un plural, deci (*regibus*) *Dacorum fratrum*¹⁶. La fel au înțeles Fr. Vollmer, G. Brandis, V. Pârvan, L. Halkin, C. Patsch, R. Vulpe, D. M. Pippidi¹⁷, numai H. Dessau și G. Mancini admiteau ca fiind posibil atît *regi* cît și *regibus*¹⁸. Ajunși aici, sîntem puși în situația de a nu putea ști dacă, în timpul guvernării lui Aelianus, dacii se aflau sub conducerea unui singur rege sau aveau mai mulți regi. Adică, se naște întrebarea, dacă, în anii acestei guvernări, dacii au cunoscut sau nu unificarea lor politică. Răspuns la această întrebare, credem că o poate oferi cuvîntul *fratrum* din r. 19.

Acest cuvînt, de atîtea ori adus în discuție, fiind în cazul genitiv plural, nu își găsește explicația lui gramaticală alături de *Dacorum*. Ca și în

¹⁴ Cf. nota 17.

¹⁵ L. Halkin, *op. cit.*, p. 147–153 ; D. M. Pippidi, *op. cit.*, p. 315 și urm.

¹⁶ Th. Mommsen, *Römische Geschichte*, V, Berlin, 1921, p. 198, nota 1.

¹⁷ Fr. Vollmer, *Rheinische Museum*, 53, 1898, p. 636–637 ; G. Brandis, *RE-PW*, IV (1901), 1965 ; V. Pârvan, *Getica*, p. 103 ; L. Halkin, *op. cit.*, p. 145 ; C. Patsch, *ibidem*, p. 164 și urm. ; R. Vulpe, *HAD*, p. 122 ; D. M. Pippidi, *op. cit.*, p. 312.

¹⁸ H. Dessau, *CIL*, XIV, p. 393 ; idem, *ILS*, I, p. 215 ; idem, *Ephemeris Epigraphica*, IX, p. 970 ; G. Mancini, *Inscriptiones Italiae*, IV, I², p. 62–65.

rîndul precedent, unde găsim *filios*, în r. 19 ar trebui să fie *fratres* (acuzativul plural) și nu *fratrum*. Th. Mommsen, urmat de cei mai mulți, observa eroarea și admitea că *fratrum* este în loc de *fratres*¹⁹. Dar singur Th. Mommsen mai admitea și eventualitatea de: *fratrum filios*²⁰, adică: (regibus) *Dacorum fratrum (filios) ...remisit* „a înapoiat... (regilor) dacilor pe (fiii) fraților lor”, ceea ce la prima vedere pare a fi posibil. Nu putem însă trece cu vederea cele propuse de H. Dessau, căruia i se alătură și G. Mancini, care, pe lângă faptul că admit corectura *fratres* în loc de *fratrum*, mai propun și *fratrem* (acuzativul singular)²¹, ceea ce este mai curînd de luat în considerație decît *fratrum (filios)* sau *fratres*. Mai nou, N. Lewis și M. Reinhold, într-o crestomație de texte privind istoria Imperiului roman, înțeleg ca fiind numai un singur rege dac și, ca atare, traduc: „a înapoiat... regelui dacilor pe frații lui”²², deci *fratrum* considerat ca o eroare în loc de *fratres*, care ar fi cel corect.

Fr. Vollmer respingea însă ideea că *fratrum* ar fi o eroare de scriere și a încercat o îndrăzneată rezolvare pentru acest cuvînt. Filologul german interpreta astfel r. 18–21: *regibus Bastarnarum et Roxolanorum filios (remisit), (regibus) Dacorum fratrum (i.e. sociorum) captos aut hostibus ereptos remisit, ab aliquis eorum (i.e. Dacorum non fratrum) opsides accepit* („el a înapoiat) regilor bastarnilor și roxolanilor pe fiii lor, iar (regilor) dacilor frați (adică aliați) le-a înapoiat pe cei căzuți în captivitate sau pe cei care au fost smulși de la dușmani, de la ceilalți dintre ei (adică de la dacii care nu sînt frați) a luat ostateci”. Deci ar fi două categorii de regi ai dacilor: regi *fratres*, care după Fr. Vollmer ar fi *socii* „aliați” (ai romanilor)” și regi *non fratres* „nealiați (ai romanilor)” ; aliaților, Aelianus le înapoiază fiii captivi și cei prinși de dușmani, iar celor nealiați le pretinde ostateci²³. Citeva exemple, pe care le aduce Fr. Vollmer, ar îndreptăți folosirea cuvîntului *fratres* în loc de *socii*²⁴. Astfel, în *Notae Tironianae* și la Caesar, *Bell. Gall.*, I, 33, 2, găsim: *Haedus fratres consanguineosque saepenumero a senatu appellatos* „heduii de nenumărate ori au fost numiți de senatul (roman) frații și rude” ; Cicero, *Att.*, I, 19, 2, *Haedui fratres nostri* ; idem, *Epist.*, VII, 10, 4, *fratres nostri Haedui* ; Lucanus, I, 427, *Arverni... ausi Latio se fingere fratres sanguine al Iliaco populi* ; *Panegirici veteres*, III, ed. Chr. Schwarz, Londra, 1928, VIII, 2, 4, [*Aedui*] *primi omnium inter illas immanes et barbaras Galliae gentes plurimis senatus consulti fratres populi Romani appellati sunt* ; *ibidem*, VIII, 3, 1, *solus Aedui... fratres populi Romani sunt, appellatique meruerunt*. Deducția lui Fr. Vollmer era deci că și dacii, întocmai ca și gallii hedui în secolul I î.e.n., au fost numiți *fratres* din partea senatului roman și că *Dacorum fratrum* din

¹⁹ Th. Mommsen, *ibidem*, V, p. 198 ; C. Patsch, *ibidem*, corectează cuvîntul în *fratr[es]*, p. 164.

²⁰ Th. Mommsen, *ibidem*, loc. cit.

²¹ Cf. nota 18.

²² N. Lewis, M. Reinhold, *Roman Civilisation Sourcebook II. The Empire* New York, 1966, p. 116.

²³ Fr. Vollmer, *ibidem*.

²⁴ Idem, *Thesaurus Linguae Latinae*, VI, 1, 1256.

inscripție ar fi cuvinte preluate dintr-un *senatus consultum* și că, în sfârșit, dacii ar fi fost numiți *fratres populi Romani* într-o oarecare epistolă trimisă de către același guvernator al Moesiei.

Echivalarea *fratres* cu *socii* a fost împărtășită fără rezerve și cu entuziasm de către G. Brandis²⁵ și E. Köstlin²⁶. V. Pârvan nu amintește nimic însă despre cele deduse de filologul german relativ la *fratrum*. L. Halkin și D. M. Pippidi mențin corectarea veche, *fratres*, împotriva lui Fr. Vollmer, care susține autenticitatea cuvântului *fratrum*, dar nu resping prin cuvinte argumentarea marelui filolog²⁷. Din câte cunoaștem noi însă, încă nimeni nu a încercat să respingă pe bază de argumente explicațiile aduse de Fr. Vollmer în susținerea și explicația dată cuvântului *fratrum*.

Contra argumentarea noastră constă în următoarele: 1° *fratrum* în loc de *socii* nu a fost folosit pentru popoarele aliate romanilor, singura excepție fiind cea a galiilor *Haedui*, iar numele arvernilor, în opera lui Lucanus, numai din motive de versificație se găsește în locul numelui heduilor; 2° nu deținem dovada că a fost emis un *senatus consultum* sau un raport către senat din partea lui Aelianus, în care dacii să fi fost numiți *fratres* în loc de *socii*; 3° lipsește un asemenea termen în întreaga epigrafie latină, singurul exemplu fiind oferit de o inscripție falsă²⁸; 4° nu există nici un motiv pentru a-l fi determinat pe redactorul elogiului de a folosi *fratres* în loc de *socii*, cel bine cunoscut; 5° din felul intervenției lui Aelianus în favorul regilor bastarnilor, roxolanilor, dacilor, după cum reiese din textul inscripției, se deduce că toți acești regi de pe acum erau considerați *socii* și nu numai conducătorul dacilor.

În urma acestor observații, nu ne rămâne decât a accepta vechea soluție, că *fratrum* este o eroare a scribului lapicid, căci în același text mai găsim următoarele erori gramaticale: r. 14 PARTE MAGNA în loc de *partem magnam*; r. 21 PER QVEM în loc de *per quae* sau *per quos*²⁹; r. 23 REGEM în loc de rege; r. 24 SVMMOTO în loc de *summovit*; r. 26–27 lapicidul repetă din neatenție cuvântul IN. Nu este greu atunci de întrevăzut și în r. 19 eroarea FRATRVM. Logic s-ar părea că ar fi în loc de *Frates*, care se leagă de FILIOS din același rînd. Dar față de erorile: *parte magna* = *partem magnam*, *per quem* = *per quae* și *regem* = rege, care pot fi frecvente în epigrafie și explicabile, eroarea *fratrum* = *fratres* ni se pare deosebit de gravă și, oricum, mai puțin înclinați de a o admite. Deloc nu ni se pare atunci, a fi cu totul imposibil, ca redactorul să fi declinat cuvântul *frater* ca și un substantiv masculin de declinarea a doua, cum ar fi bunăoară *faber* și deci mai curînd o ușoară confuzie decît o gravă eroare. Totuși, din lucrările accesibile nouă, încă nu am găsit un text unde *fratrum* să fie folosit în loc de *fratrem*, ceea ce nu înseamnă însă că nu ar putea exista. Așadar, dacă se acceptă o asemenea explicație, atunci r. 19 este de refăcut prin (regi) *Dacorum fratrem*. Astfel, întreaga acțiune a r. 18–20 s-ar preta la următoarea textuală rectificare:

²⁵ G. Brandis, *op. cit.*, 1964–1965.

²⁶ E. Köstlin, Köstlin, *Die Donaukriege Domitians* (Dissertation-Tübingen), 1910, p. 29.

²⁷ L. Halkin, *op. cit.*, p. 145, nota 1 și p. 153; D. M. Pippidi, *op. cit.*, p. 314.

²⁸ *CIL*, XIII, 1338; cf. Fr. Vollmer, *Th. L. L.*, VI, 1, 1256.

²⁹ L. Halkin, *op. cit.*, p. 153 și urm.

regibus Bastarnarum et Roxolanorum filios, (regi) Dacorum fratrum (pentru fratrem) *captos aut hostibus ereptos remisit* „a înapoiat regilor bastarnilor și roxolanilor pe fiii lor, iar (regelui) dacilor pe fratele său, prinși sau luați de la dușmanii lor“. Dar atunci rîndurile următoare nu mai devin necesare de a fi interpretate în sensul propus de Fr. Vollmer, ci așa cum au procedat toți învățații : „de la unii dintre ei a luat ostateci“, fără posibilitatea de a se preciza, care dintre conducătorii celor trei popoare au dat romanilor ostateci.

Dacă aceasta este interpretarea cea justă, atunci inscripția are o deosebită însemnătate pentru istoria politică a dacilor în timpul guvernării lui Aelianus în Moesia. Principalul lucru este constatarea că a fost numai un singur frate, ceea ce înseamnă că a fost tot un singur rege al dacilor, de a cărui putere și autoritate, romanii țineau seama. Deci în anii guvernării lui Aelianus, dacii aveau înfăptuită unitatea lor politică, unitate recunoscută de romani, cu al căror rege (numele lui necunoscut nouă) ei tratau și care devenise un aliat al lor. Dar, după cum menționează Tacitus, *Historiae*, III, 46, 2, *Dacorum gens numquam fida*, privind evenimentele anului 69, credința dacilor față de romani nu întotdeauna a fost la fel de statornică.

După moartea lui Burebista, pe la 44/43 î.e.n., Dacia a fost împărțită în patru și apoi în cinci regate (Strabo, VII, 3, 11, 303). Când și în ce împrejurări s-a întimplat reunificarea Daciei, nu știm, dar după un secol, de la moartea marelui rege, după datele desprinse din inscripția lui Aelianus, o bună parte din țara dacică este din nou unită din punct de vedere politic ; aceasta nu exclude totuși posibilitatea ca să nu fi rămas unele comunități periferice neîncadrate în marea comunitate dacică.

Întorcîndu-ne la textul epigrafic, vedem că fratele regelui dac a fost prins de dușmani și apoi de la aceștia eliberat de guvernatorul Moesiei, ceea ce înseamnă că el a condus armata dacică într-un război (sau într-o luptă) fie împotriva bastarnilor sau mai curînd împotriva sarmaților roxolani, ori împotriva altui dușman al cărui nume nu este printre cele din inscripție. Mai cunoaștem cazul lui Diegis (sau Degis), fratele mai mic al regelui Decebal, cu mare rol la curtea regelui, căruia i se încredințează misiuni diplomatice de mare însemnătate (Marțial, V, 3, 1 ; Dio Cassius, LXVII, 7, 2), dar nefiindu-i excluse și eventuale comenzi militare.

Cînd s-au petrecut aceste acțiuni ? Sigur că între 56/57–66/67, anii guvernării lui Aelianus. Războiul cu sarmații, ne spune inscripția (r. 13–15), a avut loc într-un moment cînd o parte din armata Moesiei a fost trimisă pentru a susține expediția din Armenia (*motum orientem Sarmatar(um) compressit, quamvis parte magna exercitus ad expeditionem in Armeniam misisset*). Este cunoscut că legiunea dislocată, în vederea participării la expediție din Armenia, a fost a V-a Macedonica (împreună cu unități auxiliare) și care pleacă din Moesia în 62³⁰, ceea ce a dus la concluzia că „expediția împotriva călăreților stepei trebuie să fi avut loc în vara anu-

³⁰ E. Ritterling, *RE-PW*, XII (1925), 1574–1575.

lui 62"³¹. Dar legiunea a V-a Macedonica rămîne în Orient pînă în 71³², astfel că războiul cu sarmații răsăriteni a putut surveni și după anul 62. Deci războiul cu sarmații s-a desfășurat la o dată ce ar fi de cuprins între anii 62–67, adică în ultimii cinci ani ai guvernării lui Aelianus. Dar se poate ajunge la o dată mai sigură, dacă ținem seama că faptele demne de laudă ale lui Aelianus, la cîrma provinciei Moesia, nu puteau să nu fi fost menționate în capitolele cărților din *Annales* ale istoricului Tacitus. Sau ultimele două cărți ale Analelor s-au pierdut în întregime. Cartea XVI, în care se istoriseau evenimentele anului (65 și o parte din evenimentele anului 66), este mutilată din ea păstrîndu-se numai primele 35 de capitole. Din cartea XVII, care cuprindea evenimentele anilor 66 și 67, nu s-a păstrat nimic, la fel ca și cartea XVIII, pentru anul 68, cu sfîrșitul lui Nero și împrejurările începutului domniei lui Galba³³. Se poate atunci preciza, că mutarea celor 100.000 de *Transdanuviani* în Moesia (r. 8–13), războiul cu sarmații orientali (r. 13–15), aducerea de regi necunoscuți pe malul Dunării spre a se închina în fața stindardelor romane (r. 16–18)³⁴, scoaterea^a din captivitate a fiilor regilor bastarni și roxolani și a fratelui regelui dac (r. 18–20), primirea ostatecilor (r. 20–21), acțiunea de a constrînge pe regele sciților să ridice asediul cetății Chersones (r. 25–26), toate acestea (fie că au ținut o singură acțiune fie că au fost acțiuni separate) erau menționate sau în capitolele pierdute ale cărții XVI sau în cartea XVII, total pierdută. Deci evenimentele de mai sus au avut loc fie în anul 66 fie în anul 67, sau poate că mai curînd în cursul acestor doi ani, adică tocmai la sfîrșitul carierei de guvernare a provinciei Moesia de către Aelianus.

Așa cum s-a relevat de atîtea ori, inscripția, în primul rînd, prezintă importanță pentru istoria provinciei Moesia, dar ea nu este mai puțin semnificativă și pentru istoria Daciei, cînd ne arată, că în anii 66–67, poporul dac este din nou unit sub conducerea unui singur rege. Douăzeci de ani mai tîrziu, la 86, cînd lui Decebal i se oferă tronul Daciei, el moștenește o țară de mult unită.

RÉSUMÉ

DACORUM FRATRUM DANS L'INSCRIPTION DE TIB. PLAUTIUS SILVANUS AELIANUS (CIL, XIV, 4126 = ILS, 986 = INSCR. ITALIAE, IV, 1², 125)

Dans l'ouvrage, on discute les lignes 18–20 de la bien connue inscription-éloge de Tib. Plautius Silvanus Aelianus de Tibur.

A cause du laconisme de l'inscription et des erreurs de lapicide, les deux lignes (*regibus Bastarnarum et Rhoxolanorum filios, Dacorum fratrum captos aut hostibus ereptos remisit*) ont été traduites et interprétées, par les savants de manières différentes.

³¹ D. M. Pippidi, *op. cit.*, p. 311.

³² E. Ritterling, *ibidem*.

³³ R. Chevalier, *Dictionnaire de la littérature latine*, Paris, 1968, p. 38.

³⁴ V. Pârvan, *Getica*, p. 104 afirmă că a fost o strămutare pașnică; la fel Em. Condurachi, *SCIV*, IX, 1958, p. 119 și urm.; D. M. Pippidi, *op. cit.*, p. 308–310.

Analysant les difficultés suscitées par la traduction et l'interprétation de ce fragment de l'inscription, nous nous sommes arrêtés en spécial aux mots *Dacorum fratrum*, insuffisamment éclaircis et où *fratrum* est une erreur de lapicide, ce nom se déclinant plutôt comme un nom masculin de la seconde déclinaison. Par conséquent, nous refaisons ce fragment de l'inscription de la manière suivante : *regibus Bastarnarum et Rhoxolanorum filios, (regi) Dacorum fratrum (pour fratrem) captos aut hostibus ereptos remisit* — il a restitué aux rois des Bastarnes et des Rhoxolanes leurs fils et (au roi) des Daces son frère, capturés ou pris de leur ennemis. A la lumière de cette hypothèse, si elle est juste, il résulte qu'a existé un seul frère, ce qui signifie l'existence d'un seul roi des Daces dont l'autorité obligeait les Romains d'en tenir compte.

Par conséquent, durant le règne d'Aelianus (56) 57–66 (67), l'unité politique des Daces était réalisée, unité reconnue par les Romains, dont le roi (le nom duquel ne nous est pas connu) était devenu leur allié.

On sait que, après la mort de Burébista, la Dacie était divisée en quatre et, ensuite, en cinq royaumes pour que, ultérieurement, à une date et dans des circonstances inconnues, se produise sa réunification. De tout manière, des données fournies par l'inscription d'Aelianus il résulte qu'une large partie du pays dacique est de nouveau unifié sous rapport politique. Il résulte, également, du texte épigraphique que le frère du roi avait été capturé par les ennemis et ensuite mis en liberté par le gouverneur de la Moesie, ce qui signifie qu'il a commandé l'armée des Daces pendant une guerre ou bataille contre les Bastarnes ou contre les Sarmates rhoxolanes.

Cette guerre contre les Sarmates, le déplacement de 100.000 *Transdanuviani* (Transdanubiens) en Moesie, le fait que des rois inconnus ont été amenés au bord du Danube pour s'incliner devant les étendards romains, l'affranchissement des fils des rois bastarnes et du frère du roi dace etc., événements enregistrés par l'inscription de Tibur, on fait partie des chapitres perdus du livre XVI ou XVII des *Annales* de Tacite et, par conséquent, on peut les dater en 66 ou 67, à la fin de la carrière d'Aelianus.

Par conséquent, l'inscription de Tibur est importante tant pour l'histoire de la Moesie, que pour l'histoire de la Dacie, parce qu'elle atteste le fait que, aux années 66–67, le peuple dace était uni sous la direction d'un seul roi, Décebale ayant hérité d'un pays unifié depuis longtemps.